

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2019. – Т. 39. – С. 116-121
DOI: 10.31861/mhpi2019.39.116-121

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2019. – Volume. 39. – pp. 116-121
DOI: 10.31861/mhpi2019.39.116-121

УДК: 327(430):316.654

© Галина Івасюк¹

Ціннісні орієнтації німців у порівнянні з іншими народами як передумова зовнішньої політики Німеччини

Одним із факторів формування тої чи іншої зовнішньополітичної стратегії держави є цінності. Різноманітному і системному дослідженню цінностей присвячені праці численних науковців, зокрема Г. Гофстеде, Г. Тріандіса, Ш. Шварца, Ф. Тромпенаарса, Ч. Хемпден-Гернера, М. Рокіча та Р. Інглегарта. У статті автор розглядає специфіку сучасних цінностей німців на основі проведених опитувань, аналізує дані цінності у порівнянні з цінностями деяких партнерів Німеччини, а також робить спробу визначити потенційний вплив цінностей на зовнішню політику Німеччини.

Ключові слова: система цінностей, цінності німців, Герт Гофстеде, Рональд Інглехард, зовнішня політика Німеччини.

Valuable Orientation of the Germans in Comparison with Other Folks as a Prerequisite of Germany's Foreign Policy.

In addition to geopolitical and economic factors, the factor of values also influences the choice of priorities in foreign policy of the state. The study of values is of particular importance for understanding the principles of foreign policy of Germany because these values were often the basis of various actions of the German state on the world stage, and along with the change of system of values in Germany, the formation of the foundations of European unity was formed. Monitoring the system of values in Germany does not lose its relevance in future.

The purpose of this study is to analyze the actual values of the Germans and their potential impact on Germany's foreign policy. Accordingly, the main tasks will be: 1) to work out the theoretical and methodological base of the study of values; 2) to analyze current surveys on the values of the Germans; 3) to determine the potential effects of values on Germany's foreign policy.

After analyzing the results of the surveys, we can draw out the conclusions about the influence of socio-cultural values on Germany's foreign policy. In the system of values of modern Germans there are both the influences of the historical path of Germany, as well as new trends, driven by the development of Germany and the development of modern world. The transition of Germany to post-materialist values brings new emphases in socio-political processes and, at the same time, new vectors of German foreign policy. Values are one of the prerequisites of Germany's foreign policy and, at the same time, one of its consequences.

Key words: system of values, Germans' system of values, Gert Hofstede, Ronald Inglehart, German foreign policy.

Окрім геополітичних та економічних факторів, на вибір пріоритетів у зовнішній політиці держави впливає також фактор цінностей. Особливе значення має дослідження цінностей для розуміння засад зовнішньої політики Німеччини, адже часто саме цінності лягали в основу тих чи інших дій Німецької держави на світовій арені, а поруч зі зміною ціннісної системи у ФРН відбулося формування засад європейської єдності. Моніторинг системи цінностей у Німеччині не втрачає своєї актуальності і надалі.

¹ Кандидат політичних наук, асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна. E-mail: g.ivasjuk@chnu.edu.ua; <http://orcid.org/0000-0002-7630-2481>.

Мета даного дослідження – проаналізувати актуальні ціннісні установки німців та їх потенційний вплив на зовнішню політику Німеччини. Відповідно, основними завданнями будуть: 1) опрацювати теоретико-методологічну базу дослідження цінностей; 2) проаналізувати сучасні опитування, присвячені цінностям німців; 3) встановити потенційні наслідки цінностей на зовнішню політику Німеччини.

Системному дослідженню цінностей та формуванню універсальних моделей присвячені праці Г. Гофстеде, Г. Тріандіса, Ш. Шварца, Ф. Тромпенаарса, Ч. Хемпден-Тернера, М. Рокича та Р. Інглхарда. Герт Гофстеде визначає цінності як загальну тенденцію віддавати перевагу певному стану справ перед іншим та встановлює п'ять основних вимірів національної культури². Згідно із Рокічем, цінності – це стійкі переконання про бажані способи поведінки (інструментальні) або кінцеві цілі (термінальні)³. Рональд Інглхард натомість простежує економічний і технологічний розвиток суспільства, а також процес модернізації та демократизації за допомогою двох ключових біполярних вимірів культури – виживання проти самовираження («матеріалістичні – постматеріалістичні цінності») і традиції проти секулярно-раціонального авторитету⁴.

Формуванню системи цінностей німців присвячена низка різноманітних досліджень. Зупинимось на сучасних цінностях німецького суспільства.

Дослідження «Індекс цінностей 2018»⁵, яке проводиться у Німеччині кожні два роки від 2009 року на основі топових тем у соціальних мережах, дало наступні результати. Вперше за весь період дослідження найвищого значення в рейтингу досягла **«первозданна природа»**. Зміни в навколишньому середовищі, охорона довкілля та клімату виступають одними з найбільш актуальних тем. Другу позицію серед найбільш обговорюваних тем зайняло **«здоров'я»**. Навіть повідомлення про самопочуття викликає дискусію, а тема харчування стає все більш важливою не тільки у текстових матеріалах, а також у мережі Instagram. Цінність **«сім'я»** піднімається аж на три позиції порівняно з попереднім рейтингом і займає у 2018 році третє місце. Сімейні будні фігурують у текстах та малюнках, значна увага приділяється сім'ї як самоцінності.

Якщо простежити динаміку цінностей від 2009 року, то зростаючими цінностями є «природа» і «сім'я», а також «безпека». Цінність «природи» стрімко зросла з 8-ї до 1-ї позиції починаючи від 2012 року. Що стосується цінності «сім'я», то вона стабільно знижувалася з 2012 по 2016 роки (з 2-го до 6-го місця в рейтингу), проте у 2018 році сягнула 3-ї позиції. Стрімко зростає вартість «безпеки» (піднімається на дві позиції порівняно з 2016 роком, і на п'ять – порівняно з 2014, внаслідок чого порівняно з 10-ю позицією у 2014 році займає 5-у в 2018). Вперше «безпека» обговорюється частіше, ніж «довіра». Дописи все частіше стосуються політичної безпеки. Основна увага приділяється ролі держави, особливо в контексті кризи біженців. Мова йде про внутрішню безпеку, а також безпеку біженців, яку потрібно гарантувати⁶.

Вперше цінність **«свободи»** не входить у топ-3, а потрапляє на четверте місце. В центрі уваги – індивідуальне самовизначення і досвід свободи у повсякденному житті. Дискусії про політичну свободу втрачають актуальність, значення набуває питання свободи у контексті штучного інтелекту. Варто зазначити, що дана позиція для цінності «свобода» є найнижчою за період дослідження (1-е у 2009 та 2012, 2-е у 2014 та 2016). Цінність **«успіху»** втрачає три позиції порівняно з двома попередніми дослідженнями (2016 і 2014 – 3-є місце) і повертається на 6-е місце, як і у 2012 році. Цінності **«спільноти»**, **«визнання»**, **«сталості довкілля»** та **«справедливості»** займають 7-е, 8-е, 9-е та 10-е місця у рейтингу⁷.

Дане дослідження, хоч може і не визначає доволі сталі характеристики ціннісної системи німців, а проте підмічає коливання суспільних настроїв. Як бачимо, станом на 2018 рік серед німців домінувало звернення до традиційних цінностей – «здоров'я» та «сім'я», а також до кос-

² Hofstede Insights (2019). «Country Comparison», available at: <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/>.

³ Rokeach M. (1973). The nature of human values, Free Press, New York.

⁴ Inglehart R. (1997). Modernization and postmodernization: Cultural, economic, and political change in 43 societies, Princeton University Press Princeton, NJ.

⁵ Kantar (2017). «Werte-Index 2018: Natur und Familie sind den Deutschen jetzt wichtiger», available at: <https://www.kantartns.de/presse/presseinformation.asp?prID=3609>.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

мополітичної цінності «довкілля». Якщо цінність «здоров'я» можна віднести до топових у зв'язку з її екзистенційною значимістю (хоча власне для німців його цінність змінювалася), то дві інші топові цінності є новими і зайняли місце «свободи» та «успіху». Помітним є певний відхід від індивідуалістичних цінностей, що може бути лиш однією із хвиль суспільного розвитку чи реакцією на кризи, а може перейти у тенденцію (у випадку невдоволення суспільно-політичним устроєм).

Якщо розглянути криві цінностей за весь проміжок часу, то цінності «сім'ї» та «успіху» наче чергувалися між собою: в той час, кола одна із них набуває популярності, значення іншої спадає. Також цікавою тенденцією є зближення графіків «свободи» та «безпеки». Якщо «свобода» у 2009 році займала 1-е місце у рейтингу, а «безпека» – 5-е, то на опитуванні 2018-го року «безпека», знову повертаючись на 5-те місце після стрімкого падіння і злету, зовсім наближається до вартості «свободи», яка впала до 4-ї позиції. З цього можна зробити припущення, що нові виклики, зумовлені глобалізацією, міграцією та інформаційними технологіями змушують німців відчувати непевність та можуть призвести до нехтування певними аспектами свободи на користь безпеки. А це, в свою чергу, може спричинити відхід від ліберальних цінностей та повернення до правих позицій як у внутрішній, так і у зовнішній політиці (що вже можна простежити на прикладі інших західних демократій).

Що стосується цінності «природи», значення якої стрімко зростає з 2012 року, то тут можна відзначити успіх глобальних природоохоронних організацій та феміністичного руху у німецькому суспільному дискурсі. Значимість даної цінності для німців дозволяє стимулювати участь Німеччини у діяльності глобальних організацій, а не фокусуватися виключно на внутрішньодержавних інтересах, а також дозволяє припустити, що тенденційно для середньостатистичного німця більш прийнятною буде «жіноча» модель політики, орієнтована на співпрацю, а не конкуренцію (що можна вважати впливом глобалізації і що помітно конкурує з німецькою політичною традицією). Спостерігаючи зростання значимості «безпеки», реалізація якої потребує більшої концентрації на конкуренції та державних інтересах, можемо припустити появу певного конфлікту цінностей у німецькому суспільстві у найближчі роки.

Розглянемо також цінності німців відповідно до типології культурних вимірів Герта Гофстеде. Індекс «Дистанційованості влади» у німців становить 35, а індекс «індивідуалізму» сягає 67, «маскулінність» – 66, а «уникання непевності» – 65. Індекс 83 здобувають німці у вимірі «довготермінової орієнтації». Цінність «індульгенції» (власне, способу життя у своє задоволення) здобуває у німців індекс 40. Якщо порівняти вираженість тих же ціннісних категорій у порівнянні з Францією, Великобританією та США, то «дистанційованість влади» у французів сягає 68, у британців – 35, а у американців – 40. «Індивідуалізм» французів сягає 71, натомість у британців – 89, а в американців – 91. «Маскулінність» французького суспільства сягає 43, в той час як британського – 66, американського – 62. «Уникання невідомості» у французів сягає 86, у американців – 46, британців – 35. «Довготермінова орієнтація» здобуває індекс 63 для французького суспільства, 51 – для британського, і 26 – для американського. Цінність «індульгенції» становить 48 у Франції, 68 – у США, та 69 – у Великобританії⁸.

Аналізуючи вищенаведені цифри, спостерігаємо, що «дистанційованість влади» німців, британців та американців приблизно рівнозначна, проте помітно менша, ніж у французів. Це можна доволі просто пояснити тим, що німці успадкували елементи американської політичної культури після Другої світової війни внаслідок цілеспрямованої зміни цінностей, натомість французька політична культура формувалася під впливом абсолютистської традиції. Водночас цінність «індивідуалізму» приблизно рівнозначна для французів та німців і значно вища для американців та британців, хоча разом з тим висока у всіх чотирьох культурах. Власне, дана цінність вважається одною із ключових для західної цивілізації як такої (на противагу східній, яка вважається колективістською). «Маскулінність» німецького, британського та американського суспільств приблизно однакова, в той час як французьке є більшою мірою фемініним. (Це відображається у численних стереотипах про німців як про воїнів, а про французів – як про любителів насолод).

⁸ Hofstede Insights (2019). «Country Comparison», available at: <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/france,germany,the-uk,the-usa/>.

Щодо «уникання невідомого», то німці тут займають перехідну позицію між британцями і американцями (найменше) та французами (найбільше). Відповідно до компаративних досліджень, даний показник корелює із впливом католицизму. А «довготермінова орієнтація» німецького суспільства випередила французів, і помітно випередила американців та британців. Цінність «індульгенції» сягає найвищого показника у британському та американському суспільствах, в той час як у французів та німців показники наближаються. Це може бути зумовлено специфікою світоглядної парадигми англіканської церкви, а також більшою секуляризованістю американської культури.

Цікаво було б порівняти вираженість даних ціннісних категорій у німців та у їх східних партнерів, зокрема поляків, українців та росіян⁹. Якщо «дистанційованість влади» у німців сягає 35, то у поляків уже 68, а в українців та росіян – 92 та 93. Бачимо, що відсоток по цій категорії стрімко зростає з просуванням на схід, що досить прогнозовано і можна легко пояснити історичною традицією та «континентальністю» східних культур, а також порівняною бідністю населення та корумпованістю владних структур. «Індивідуалізм» у німців сягає 67, у поляків вже 60, у росіян – 39, а в українців – 25. Можна було б знов стверджувати, що показник індивідуалізму падає з рухом на схід, якби не порівняно вищий показник індивідуалізму в росіян та помітно нижчий – в українців. Щодо показників «маскулітності» культури, то до німецького індексу 66 практично впритул наближається польський – 64. Натомість російський показник – 36 – знову перевищує український – 27.

Щодо «уникання невідомого», то за цим показником німці помітно відстають від східних партнерів (65 у німців, тоді як 93 у поляків і по 95 в українців та росіян). Можна припустити, що високий показник спричинений складними суспільними трансформаціями і, як наслідок, прагненням забезпечити себе від їх негативних впливів у постсоціалістичних державах. Показник «довготермінової орієнтації» у Росії майже сягає німецького (81 і 83), натомість в Україні він становить 55, а у Польщі – 38, що певною мірою наближає німецьку та російську культури до далекосхідних. Щодо показника «індульгенції», то він найвищий у Німеччині (40), далі йдуть Польща (29), Росія (20) та Україна (18).

Комплексне дослідження цінностей «World Values Survey Wave 6: 2010-2014»¹⁰ розкриває значення багатьох аспектів особистого, суспільного та політичного життя як німців, так і їхніх сусідів. Зупинимося на окремих аспектах даного дослідження.

Німцям, а також представникам інших націй, запропоновано було визначити для себе «**найважливіше**» у суспільному вимірі, обравши дві цінності з чотирьох. Порівняємо, які відповіді давали німці, поляки, росіяни, українці та американці, спершу обчисливши, який відсоток громадян вказаних держав обирає кожну із запропонованих цілей як першу чи другу. «**Стабільній економіці**» закономірно надає перевагу 71,2% німців, 77,3% поляків, 83,4% росіян, 92,4% українців та 88,5% американців. «**Прогрес до менш безликого і більш гуманного суспільства**» вважає для себе найважливішим 58,7% німців, 32% поляків, 27,5% росіян, 27% українців, 33,2% американців. «**Прогрес до суспільства, в якому ідеї коштують більше грошей**» обирає 34,9% німців, 28,6% поляків, 29,5% росіян, 28,8% українців, 22,1% американців. «**Боротьба зі злочинністю**» є ключовою метою для 32,2% німців, 57% поляків, 55% росіян, 51,7% українців, 52,1% американців.

Бачимо, що «стабільна економіка» та «боротьба зі злочинністю» стали очікувано найважливішими суспільними цілями для більшості респондентів обраних країн. Цікавим видається те, що другою по важливості цілей для німців є не «боротьба зі злочинністю», а «прогрес до менш безликого і більш гуманного суспільства». Це може свідчити як про високий ступінь безпеки та низький рівень злочинності у німецькому суспільстві, так і про наслідки тої ж денацифікації, коли значною мірою безособова та колективістська націонал-соціалістична ідеологія систематично табувалася і викорінювалася. Також дещо вищим є показник прихильності серед німців до ще однієї «постматеріалістичної» цілі – «прогрес до суспільства, в якому ідеї коштують більше грошей». Якщо розглядати дане запитання в контексті концепції Рональда Інглехарта, то «економіку» і «безпеку» можна вважати класично «матеріалістичними» цілями, а «розвиток

⁹Hofstede Insights (2019). «Country Comparison», available at: <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/germany,poland,russia,ukraine/>.

¹⁰World Values Survey (2019). «Online Data Analysis», available at: <http://www.worldvaluessurvey.org/>.

гуманного суспільства» та «перехід до суспільства ідей» – класично «постматеріалістичними». В цьому сенсі, німецьке суспільство є найбільш «постматеріалістичним» з усіх обраних у нашому порівнянні.

Запитання, що стосувалося основних **«цілей респондента»**, також можна вважати індикатором «матеріалістичної» чи «постматеріалістичної» системи цінностей. «Збереження порядку в країні» та «боротьба з підвищенням цін» є класично матеріалістичними цілями, натомість «вплив людини на урядові рішення» та «захист свободи слова» – «постматеріалістичними».

Підсумуємо, для якого відсотку опитаних громадян кожна з цінностей входить у топ-2. **«Збереження порядку в країні»** обрало 40,9% німців, 39% поляків, 76,2% росіян, 67,6% українців, 51,5% американців. **«Давати людям більше слів у важливих урядових рішеннях»** вважає пріоритетним 57,4% німців, 59,5% поляків, 36,9% росіян, 43,1% українців, 54,4% американців. **«Боротьба з ростом цін»** відносить до найважливіших цілей 54,5% німців, 74,6% поляків, 73,5% росіян, 75% українців, 58,8% американців. **«Захист свободи слова»** обрало 44,2% німців, 19,9% поляків, 9,4% росіян, 14,3% українців, 37,1% американців¹¹.

Бачимо, що «боротьба з ростом цін» стала найзначимішою особистою ціллю більшості респондентів обраних країн, що можна легко пояснити економічною кризою. Водночас серед німців дана мета виявилася не найпопулярнішою, вони обрали натомість «більший вплив на урядові рішення». Право голосу при формуванні рішень вважали для себе вкрай значимим дещо більше поляків і дещо менше американців, але в цілому показник по даному питанню серед вказаних народів збігається. Натомість він дещо нижчий серед українців та найнижчий з обраних націй – серед росіян (станом на 2014 рік), що корелює зі ступенем вираженості активістської політичної культури серед представників тієї чи іншої нації.

Популярнішою на фоні нашої вибірки виявилася для німців цінність «свободи слова», при чому з великим відривом – від росіян, українців та поляків, і з помітним відривом – від американців. Натомість «збереження порядку у країні» виявилось для німців та для поляків приблизно однаково важливим, але помітно відстало за популярністю від росіян, українців і навіть американців.

З вищевказаного бачимо, що «постматеріалістичні» цінності знову мають для німців дещо вище значення, ніж для їх найближчих партнерів, що може бути зумовлено як стабільною економікою та високим рівнем життя і суспільної безпеки, так і наслідками цілеспрямованої зміни цінностей після Другої світової війни. Також можемо простежити, що результати опитування німців у багатьох позиціях наближаються до світогляду поляків та, певною мірою, американців, і суттєво відрізняються від переважаючих цінностей в Україні та Росії (у 2014 році), що зумовлено як культурною спорідненістю чи відмінністю, так і схожістю чи відмінністю актуальних суспільно-політичних проблем.

Висновки. Проаналізувавши результати вищезгаданих опитувань, можемо зробити висновки щодо впливу соціокультурних цінностей на зовнішню політику Німеччини. «Індекс цінностей 2018» показав тимчасовий відхід від індивідуалістичних цінностей свободи та успіху, збільшення вартості безпеки, вихід на топ-позиції сім'ї, здоров'я та природи. Така передислокація цінностей у рейтингу німця може у перспективі (якщо не сформується новий тренд) призвести до конкуренції зовнішньо-політичних парадигм – глобалістичної та державоцентричної (на фоні тяжіння середньостатистичного німця поринути у сферу приватного життя). Проте проаналізувавши окремі відповіді німців під час дослідження «World Values Survey» у порівнянні з іншими націями, бачимо тенденцію переходу німецького суспільства до постматеріалістичних цінностей. А ця тенденція є доволі сталою, оскільки відображає етап розвитку суспільства, і передбачає формування громадянського суспільства та вплив громадян на політику.

Відповідно до моделі Герта Гофстеде, німцям притаманні відносно низькі індекси «дистанційованості влади» (35) та «індульгенції» (40), натомість доволі високий індекс «довготермінової орієнтації» (83). Водночас індекси «маскулінності» (66), «індивідуалізму» (67) та «уникнення невідомого» (65) є порівняно високими, але не сягають критичних значень. Якщо порівняти німецькі показники з показниками інших західних культур, то за індексом «дистанційованості влади» та «маскулінності» німці наближаються до англосовітських культур, натомість за рівнем «індивідуалізму» та «індульгенції» – до французької. За «униканням невідомого» німці займа-

¹¹ World Values Survey (2019). «Online Data Analysis», available at: <http://www.worldvaluessurvey.org/>.

ють проміжну позицію, а їх «довготермінова орієнтація» значно випереджує французьку та англомовні культури і наближається до російського та японського показників. Що стосується інших ціннісних категорій німців у порівнянні зі східноєвропейськими партнерами, то вони очікувано ближчі до польської культури та відрізняються з віддаленням на схід. «Дистанційованість влади» у німців помітно нижча, ніж в українців та росіян, а «індивідуалізм», «уникання невідомого» та «маскуліність» культури – не так радикально, але все ж вищі. Звідси можна зробити висновок, що культурна близькість зумовлена історичними взаємодіями і полегшує економічне та політичне партнерство у сучасності.

Отже, у ціннісній системі сучасного німця присутні як впливи історичного шляху Німеччини, так і нові тенденції, зумовлені розвитком Німеччини у контексті розвитку сучасного світу. Перехід Німеччини до постматеріалістичних цінностей породжує нові акценти у суспільно-політичних процесах і, разом з тим, нові вектори зовнішньої політики Німеччини. Цінності виступають одною з передумов зовнішньої політики Німеччини та, водночас, одним із її наслідків.

References

1. Hofstede Insights (2019). «Country Comparison», available at: <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/> (accessed 5 April 2019).
2. Inglehart R. (1997). *Modernization and postmodernization: Cultural, economic, and political change in 43 societies*, Princeton University Press Princeton, NJ.
3. Kantar (2017). «Werte-Index 2018: Natur und Familie sind den Deutschen jetzt wichtiger», available at: <https://www.kantartns.de/presse/presseinformation.asp?prID=3609> (accessed 5 April 2019).
4. Rokeach M. (1973). *The nature of human values*, Free Press, New York.
5. World Values Survey (2019). «Online Data Analysis», available at: <http://www.orlvaluessurvey.org/> (accessed 5 April 2019).